

Maharashtra State Board Class 10 Sanskrit Amod Solutions Chapter 3 सूक्तिसुधा

Sanskrit Amod Std 10 Digest Chapter 3 सूक्तिसुधा Textbook Questions and Answers

भाषाभ्यासः

श्लोकः 1

1. पूर्णवाक्येन उत्तरत।

प्रश्न अ.

का गुरूणां गुरुः ?

उत्तरम् :

विद्या गुरूणां गुरुः।

प्रश्न आ.

किं राजसु न पूज्यते ?

उत्तरम् :

धनं राजसु न पूज्यते।

प्रश्न इ.

कः पशुः एव ?

उत्तरम् :

विद्याविहीनः पशुः एव।

2. माध्यमभाषया उत्तरत ।

प्रश्न अ.

'विद्या नाम नरस्य' ... इति श्लोकाधारण विद्यायाः महत्त्वं लिखत ।

उत्तरम् :

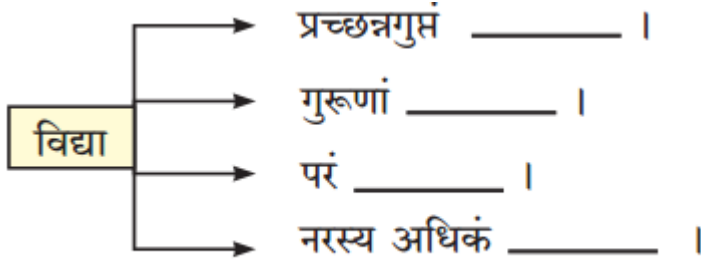
सूक्ति म्हणजे चांगल्या उक्ती. सूक्तिसुधा अशा नीतिपर उक्तींचा संग्रह आहे. 'विद्याविहीनः पशुः' ही सूक्ति ज्ञानाचे महत्त्व विशद करते. विद्या नाना भोग (समाधान) प्राप्त करून देणारी आहे. तसेच ती यश व आनंदही प्राप्त करून देणारी आहे. विद्या हे संरक्षिलेले गुप्त धन आहे. परदेशातही विद्या बंधुसम असते. राजसभेतही विद्यावान व्यक्तीचा सन्मान केला जातो. विद्येमुळे माणसाला ज्ञानाचे तेज प्राप्त होते व त्याचे सौंदर्य वाढते.

ज्ञानामुळे सर्व उद्दिष्टे साध्य होऊ शकतात, 'किं किं न साधयति कल्पकतेव विद्या' या उक्तीप्रमाणे विद्या कल्पकतेप्रमाणे सर्व इच्छांची पूर्ती करते. म्हणूनच ज्ञानहीन मनुष्यास पशूच मानले जाते.

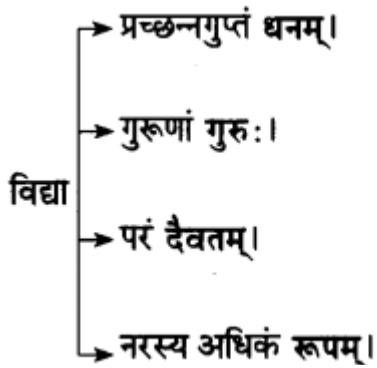
3. जालरेखाचित्रं पूरयत ।

प्रश्न 1.

जालरेखाचित्रं पूरयत

उत्तरम् :

श्लोकः 2.

1. मञ्जूषातः उचितं शब्दं चित्वा तालिकां पूरयत ।

प्रश्न 1.

मञ्जूषातः उचितं शब्दं चित्वा तालिकां पूरयत ।

नीतिनिपुणाः	_____	_____	वा
_____	समाविशतु	_____	वा
_____	अद्यैव	_____	वा

(निन्दन्तु, गच्छतु, युगान्तरे, मरणम्, लक्ष्मीः, स्तुवन्तु ।)

उत्तरम् :

नीतिनिपुणाः	निन्दन्तु	स्तुवन्तु	वा
लक्ष्मीः	समाविशतु	गच्छतु	वा
मरणम्	अद्यैव	युगान्तरे	वा

2. सन्धिविग्रहं कुरुत।

प्रश्न अ.

मरणमस्तु ।

उत्तरम् :

मरणमस्तु – मरणम् + अस्तु।

प्रश्न आ.

अद्यैव ।

उत्तरम् :

अद्यैव – अद्य + एव।

3. माध्यमभाषया उत्तरत ।

प्रश्न 1.

“न्याय्यात्पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः । इति सूक्तिं स्पष्टीकुरुत ।

उत्तरम् :

सूक्ति म्हणजे चांगल्या उक्ती. सूक्तिसुधा अशा नीतिपर उक्तींचा संग्रह आहे. विद्यावितेनः पशुः हो सूक्ति ज्ञानाचे महत्व विशद करते. धैर्यवान लोकांमध्ये दृढनिश्चय ही स्थायी व विशेष गुण आहे. असे लोक स्थिर बुद्धीचे असतात. व ते स्वतःला ध्येयापासून टू देत नाहीत ते त्याच मार्गाचा अवलंब करतात, व हवे ते परिणाम प्राप्त करून घेतात. ‘न्याय्यात्पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः’ ही सूक्ति हे विशद करते.

नीतिमध्ये कुशल लोक निंदानालस्ती करो वा प्रशंसा करोत, लक्ष्मी तिच्या इच्छेप्रमाणे येवो अथवा जावो, आजच मरण येवो वा युगान्त झाल्यावर (दुसऱ्या युगात / भरपूर काळ लोटल्यावर) येवो, (तरीही) धैर्यवान लोक न्याय्यमार्गावरून आपले पाऊल ढळू देत नाहीत (ते न्याय्यमार्ग सोडत नाहीत).

4. माध्यमभाषया उत्तरत ।

प्रश्न 1.

‘क्रियासिद्धिः सत्त्वे भवति’ इति सूर्यस्य उदाहरणेन स्पष्टीकुरुत ।

उत्तरम् :

सुभाषितांचा संदर्भ लक्षात घेऊन सूक्तींचा अर्थ जाणून घेतल्यास नैतिकदृष्ट्या श्रेष्ठ व्यक्तिमत्त्व विकसित केले जाऊ शकते. ‘क्रियासिद्धिः सत्त्वे भवति,’ हे सुभाषित सूर्याच्या उदाहरणाने महान लोकांचे आंतरिक सामर्थ्य दर्शविते. सूर्य दररोज, सापांनी नियंत्रित सात घोडे जोडलेल्या, एकच चाक

असलेल्या रथातून, निराधार मार्गावरून पायाने विकलांग अशा सारधीबरोबर अनंत अशा आकाशाच्या शेवटापर्यंत जातो.

(जसे) महान लोकांच्या कार्याची पूर्तता त्यांच्यातील सत्त्वाने (सामर्थ्याने) होते. इतर साधनांनी) नाही. सूर्य सर्व बाजूंनी प्रतिकूल गोष्टींनी वेढला असला तरी आकाशाच्या अंतापर्यंत पोहोचतो. महान लोकही सर्वतोपरी प्रतिकूल गोष्टींचा सामना करत कार्य पूर्णत्वास नेतात.

श्लोकः 3.

1. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।

प्रश्न अ.

शुकसारिकाः केन बध्यन्ते ?

उत्तरम् :

आत्मनः मुखदोषेण शुकसारिकाः बध्यन्ते।

प्रश्न आ.

के न बध्यन्ते ?

उत्तरम् :

बकाः न बध्यन्ते।

2. सन्धिविग्रहं कुरुत ।

प्रश्न अ.

बकास्तत्र

उत्तरम् :

बकास्तत्र – बकाः + तत्र।

प्रश्न आ.

आत्मनो मुखदोषेण

उत्तरम् :

आत्मनो मुखदोषेण – आत्मनः + मुखदोषेण।

श्लोकः 4.

1. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।

प्रश्न अ.

रवेः रथस्य कति तुरगाः सन्ति ?

उत्तरम् :

रवेः रथस्य सप्त तुरगाः सन्ति।

प्रश्न आ.

रवेः सारथिः कीदृशः अस्ति ?

उत्तरम् :

रवेः सारथिः चरणविकलः अस्ति।

2. सन्धिविग्रहं कुरुत।

प्रश्न अ.

रथस्यैकम् ।

उत्तरम् :

रथस्यैकम् – रथस्य + एकम्।

प्रश्न आ.

सारथिरपि ।

उत्तरम् :

सारथिरपि – सारथिः + अपि।

3. मञ्जूषातः शब्द चित्वा तालिकां पूरयत ।

प्रश्न 1.

निरालम्बः	_____
_____	तुरगाः
चरणविकलः	_____
_____	चक्रम्

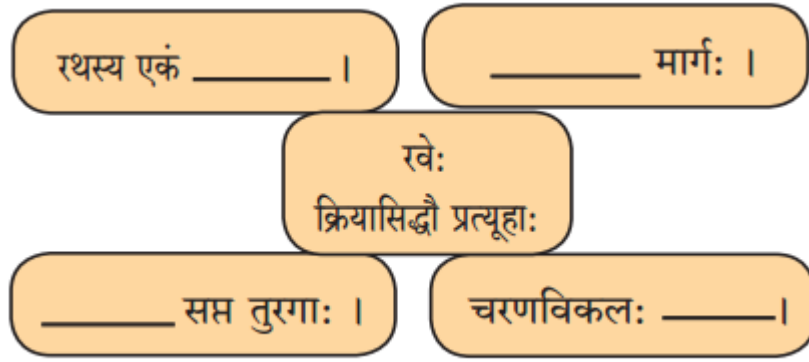
(मार्गः, सारथिः, एकम्, सप्त ।)

उत्तरम् :

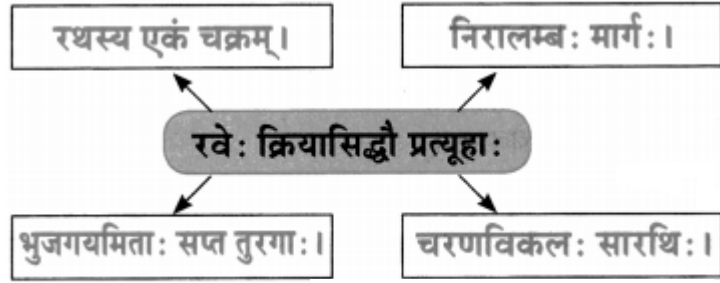
निरालम्बः	मार्गः
सप्त	तुरगाः
चरणविकलः	सारथिः
एकम्	चक्रम्

4. जालरेखाचित्रं पूरयत ।

प्रश्न 1.

उत्तरम् :

श्लोकः 5.

1. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।

प्रश्न अ.

का कार्यसाधिका भवति ?

उत्तरम् :

अल्पानां वस्तूनां संहतिः कार्यसाधिका भवति।

प्रश्न आ.

कैः मत्तदन्तिनः बध्यन्ते ?

उत्तरम् :

आपन्नः तृणैः मत्तदन्तिनः बध्यन्ते।

2. सन्धिविग्रहं कुरुत।

प्रश्न अ.

अल्पानामपि

उत्तरम् :

अल्पानामपि – अल्पानाम् + अपि।

प्रश्न आ.

तृणैर्गुणत्वमापनर्बध्यन्ते

उत्तरम् :

तृणैर्गुणत्वमापनैर्बध्यन्ते – तृणैः + गुणत्वम् + आपनैः + बध्यन्ते।

3. माध्यमभाषया उत्तरत ।

प्रश्न 1.

'संहतिः कार्यसाधिका' इति सूक्तिं स्पष्टीकुरुत ।

उत्तरम् :

संहतिः – एकता, ऐक्यम्।

श्लोकः 6.

1. पूर्णवाक्येन उत्तरत।

प्रश्न अ.

साधवः किं न विस्मरन्ति ?

उत्तरम् :

साधवः कृतम् उपकारं न विस्मरन्ति।

प्रश्न आ.

नारिकेला: किं स्मरन्ति ?

उत्तरम् :

नारिकेला: प्रथमवयसि पीतम् अल्पं तोयं स्मरन्ति।

प्रश्न इ.

नारिकेला: भारं कुत्र वहन्ति ?

उत्तरम् :

नारिकेला: भारं शिरसि वहन्ति।

2. माध्यमभाषया उत्तरत ।

प्रश्न 1.

नारिकेला: नराणाम् उपकारं कथं स्मरन्ति ?

उत्तरम् :

सुभाषितांचा संदर्भ लक्षात घेऊन सूक्तींचा अर्थ जाणून घेतल्यास नैतिकदृष्ट्या श्रेष्ठ व्यक्तिमत्त्व विकसित केले जाऊ शकते. येथे कवीने सज्जन माणसांचा स्वभाव नारळाच्या झाडाच्या उदाहरणाने स्पष्ट केला आहे.

नारळाच्या झाडाला अधिक पाणी लागत नाही. लहानपणी दिलेले थोडेसे पाणी देखील झाड मोठे होण्यास/वाढण्यास मदत करते. झाडाचा वृक्ष झाल्यावर ते मोठमोठ्या नारळांचे ओझेही सांभाळते. त्या बदल्यात आजन्म माणसांना भरपूर गोड पाणी देते. यावरून सज्जनांच्या कृतज्ञतेच्या गुणावर प्रकाश टाकला आहे. सज्जन लोक कधीही दुसऱ्याने केलेले उपकार विसरत नाहीत व त्यांना शक्य असेल त्या सर्व मार्गांनी उपकाराची परतफेड करतात.

श्लोक: 7.

1. एकवाक्येन उत्तरत।

प्रश्न अ.

नरः किं छिन्द्यात् ?

उत्तरम् :

नरः पटं छिन्द्यात्।

प्रश्न आ.
मनुजः किं भिन्द्यात् ?
उत्तरम् :
मनुजः घटं भिन्द्यात्।

2. श्लोकात् लिङ् लकारस्य रूपाणि चित्वा लिखत ।

प्रश्न 1.
श्लोकात् लिङ् लकारस्य रूपाणि चित्वा लिखत ।
उत्तरम् :
भिन्द्यात्, छिन्द्यात्, कुर्यात्, भवेत्।

3. माध्यमभाषया उत्तरत ।

प्रश्न 1.
'येन केन प्रकारेण' इति उक्तिं स्पष्टीकुरुत ।

उत्तरम् :

सूक्ति म्हणजे चांगल्या उक्ती. सूक्तिसुधा अशा नीतिपर उक्तींचा संग्रह आहे. येन केन प्रकारेण' ही सूक्ति उपहासाने माणसाच्या प्रवृत्तीचे वर्णन करते.

या जगात मनुष्याने कोणत्याही मार्गाने प्रसिद्ध व्हावे. इतरांचे लक्ष वेधून घेण्यासाठी घडे फोडावेत, कपडे फाडावेत, गाढवावर बसावे, या कृती खरेतर हास्यास्पद आहेत, तरीसुद्धा प्रसिद्ध होण्यासाठी व्यक्तीने हे सर्व करावे.

प्रश्न 2.

समानार्थकशब्दान् लिखत ।

विद्या, पशुः, धनम्, लक्ष्मीः, शुकः, तुरगः, नभः, रविः, संहतिः, दन्ती, तोयम्, शिरः, साधवः, पटम्, रासभः
।

उत्तरम् :

- विद्या – ज्ञानम्, बोधः ।
- पशुः – प्राणी, तिर्यङ्, मृगः ।
- धनम् – द्रव्यम्, वित्तम्, स्थापतेयम्, रिक्थम्, ऋक्थम्, वसुः ।
- लक्ष्मीः . पद्मा, कमला, श्रीः, हरिप्रिया, पद्मालया ।
- शुकः – किङ्किरातः, कौरः ।
- तुरगः – अश्वः, घोटकः ।
- नभः – अन्तरिक्षम्, गगनम्, अनन्तम्, सुरवर्त्म, खम् ।
- रविः – भानुः, हंसः, सहस्रांशुः, तपनः, सविता ।
- दन्ती – हस्ती, करी, गजः, कुञ्जरः, वारणः ।
- संहतिः – संघ
- तोयम् – जलम्, नीरम् ।
- शिरः – मस्तकम्, मूर्धा ।
- साधवः – सज्जनाः ।
- पटम् – वस्त्रम्, वसनम् ।
- रासभः – गर्दभः, खरः, धूमकर्णः ।

प्रश्न 3.

विरुद्धार्थकशब्दान् लिखत ।

विदेशः, प्रच्छन्नम्, निन्दन्तु, अल्पम्, उपकारः, साधवः, रोहणम् ।

उत्तरम् :

- विदेशः × स्वदेशः ।
- प्रच्छन्नम् × प्रकाशितम्, प्रकटीकृतम् ।
- निन्दन्तु × स्तुवन्तु ।
- अल्पम् × बहु, भूरि, विपुलम् ।
- उपकारः × अपकारः ।
- साधवः × दुर्जनाः, दुष्टाः, खलाः ।
- रोहणम् × अवतरणम्, अवरोहणम् ।